

Heemstede in de oorlog

Van 8 april 2015 tm 6 mei 2015 verschenen op persoonlijke titel van Hans Krol een vijftal artikelen met verhalen uit de oorlog naar aanleiding van 70 jaar bevrijding.

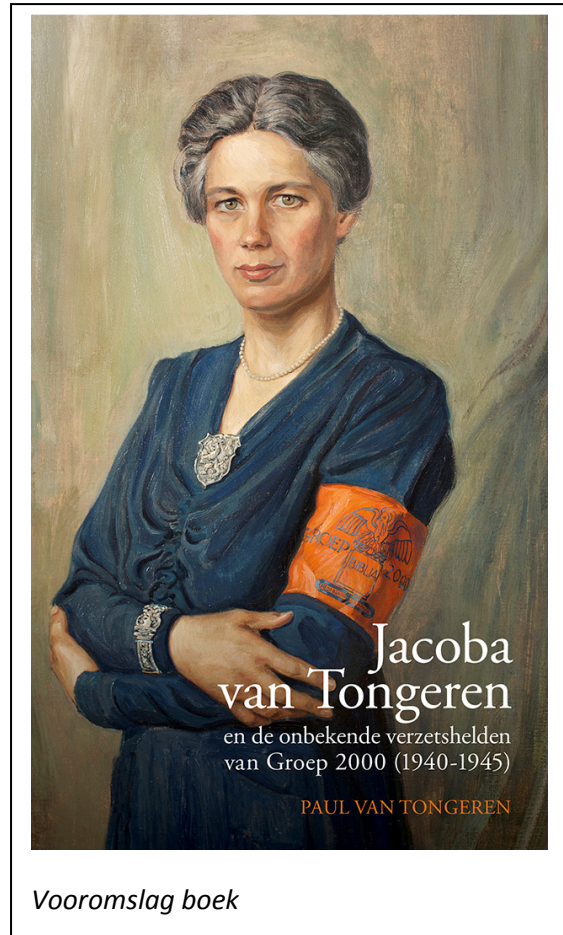
Er zijn in Heemstede weliswaar geen bewuste gevechtshandelingen geweest, maar ook Heemstede heeft vele slachtoffers gekend, zowel in het verzet als vanuit de Joodse Gemeenschap.

De vijf artikelen zijn in dit document nog eens bijeen gebracht

JACOB VAN TONGEREN, LEIDER VAN VERZETSGROEP 2000

Postuum eerbetoon aan een moedige vrouw

Nog altijd blijft de Tweede Wereldoorlog in de belangstelling van velen staan. In mei verschijnt in de Verenigde Staten een boek van Simon Goodman over roofterkunst. Het handelt over zijn Joodse grootouders Gutmann die op Bosbeek woonden en ondanks een toegezegde vrijgeleide naar hun dochter in Italië vanwege de kostbare kunst- en antiekcollectie zijn vermoord. Kortgeleden publiceerde Paul van Tongeren, broer van de in 2013 overleden architect Ben van Tongeren (o.a. enige tijd gemeenteraadslid in Heemstede en voorzitter van de historische vereniging), een boek van meer dan 500 pagina's met als titel 'Jacoba van Tongeren en de onbekende verzetshelden van Groep 2000'. Daarin is ook een hoofdstuk opgenomen over zijn vader ir. Herman(nus) van Tongeren, een talentvol uitvinder, die in 1944 op laffe wijze zonder proces door nazi-bezitters is omgebracht. Het eerste exemplaar van genoemde uitgave is op 21 maart in aanwezigheid van meer dan 300 personen door Job Cohen als voorzitter van Amsterdams 4 en 5 mei Comité gepresenteerd aan burgemeester Eberhard van der Laan. NIOD-directeur mevrouw dr. Marjan Schwegman vertelde bij die gelegenheid dat het binnenlands verzet de komende tijd speerpunt van onderzoek zal zijn, in welk kader de thans verschenen publicatie zeer wel past. In zijn dankwoord benadrukte de burgemeester dat dankzij Groep 2000 enkele duizenden mensen via beschikbaar gestelde onderduikadressen de oorlog hebben kunnen overleven

Vooromslag boek

Jacoba van Tongeren, bijgenaamd 'juffrouw 2000' of 'de bonnenkoningin'

Jacoba van Tongeren (Tjimabi bij Bandoeng 1903- Bergen 1967) was de enige vrouw in ons land die van 1940 tot de Bevrijding een verzetsgroep heeft geleid, welke uiteindelijk heeft bestaan uit ongeveer 140 personen. Die droegen op hun beurt de zorg voor circa 4.500 onderduikers: veel Joden maar ook verzetsmensen die door Duitse bezetters werden gezocht. Zij stond bovendien aan de wieg van het toen illegale blad 'Vrij Nederland', na de oorlog voortgezet als weekblad. Het thans verschenen boek is gebaseerd op de in 1945-1946 op basis van dagboek aantekeningen van Jacoba op papier gestelde memoires die eerder in een beperkte oplage voor de groepsleden zijn verschenen en opgedragen aan prins Bernhard als toenmalig opperbevelhebber der Binnenlandse Strijdkrachten. De aanvankelijk naamloze groep heette 'Groep 2000'. Zij ontwierp een code waarbij de leden en onderduikers een nummer kregen om anonimiteit voor buitenstaanders te waarborgen en waarvan

zij als enige de sleutel had van de gehanteerde code. Zelf noemde zij zich 'juffrouw 2000': als oprichter van de groep was ze 00 en het getal 20 verwees naar de plaats van de eerste letter van haar achternaam in het alfabet. Jacoba was opgeleid als verpleegster en sinds 1940 werkzaam als maatschappelijk werkster bij de Bijzondere Kerkelijke Gezinszorg in de hoofdstad. In die functie kon zij eenvoudig aan distributiebonnen komen, van belang voor de onderduikers om te kunnen overleven. Tevens verzorgde zij met haar groep zolang dat werd toegestaan de verzending van voedselpakketten naar Westerbork en concentratiekampen in Nederland en elders. In 1944 kwam zij

in botsing met Henk van Randwijk, die een vrouw als leider minder geschikt achtte en tevergeefs trachtte de Groep 2000 bij zijn verzetsgroep te laten fuseren. Van de Groep 2000 leden hebben 15 personen de oorlog niet overleefd. Lid waren voor een groot deel protestanten, maar ook vrijmetselaren evenals een tiental Joden van wie er 3 als gevolg van verraad de bevrijding niet hebben gehaald. Meer dan bij andere verzetsgroepen waren in

verhouding veel vrouwen lid. Ofschoon niet officieel rekende zij ook haar broer Herman van Tongeren uit Heemstede, tot de verzetsgroep omdat deze zijn zuster op allerlei manieren ondersteunde. Hun vader Hermannus van Tongeren, geboren in 1876 te Bergen op Zoom, bouwde bruggen over ravijnen in Nederlands Oost-Indië en was officier van het KNIL bij de genie aan wie in 1939 de titulaire rang van generaal-majoor is verleend. Van 1928 tot zijn dood in 1941 was hij bovendien grootmeester in de Orde van Vrijmetselarij, een organisatie die door de nazi's als volksvijandig werd beschouwd. Uit hoofde van zijn functie wist hij 600.000 gulden uit de kring van vrijmetselaren apart te zetten voor het illegaal werk van zijn dochter. Op 11 oktober 1940 is Hermannus van Tongeren in Amsterdam gevangen gezet, en op 13 maart 1941 naar concentratiekamp Sachsenhausen in de stad Oranienburg niet ver van Berlijn overgebracht, waar hij twee weken later kwam te overlijden. Op 9 september 1944 volgde de laffe moord zonder enige vorm van proces op haar broer Herman uit Heemstede, waarover meer in een volgende bijdrage.

Represaille met 30 doden

Op 9 maart 1945 sloeg het noodlot wederom toe. De Duitsers deden een onverwachte inval bij het hoofdkwartier van Groep 2000 aan de Stadhouderskade 56. Daar lag de sleutel van de code, die indien gevonden door de Duitsers catastrofaal zou zijn voor de leden van de groep. Ondanks het feit dat Jacoba van Tongeren daar tegen was is door 4 leden van een landelijke knokploeg het pand betreden om te redden wat nog te redden was. Dat liep echter verkeerd af en bij een ontstane schermutseling is toen de Duitse Sipo-officier Ernst Wehner op de trap dodelijk getroffen. In 1943 was deze Wehner met NSB-politieagent Fake Krist betrokken geweest bij de represaillemaatregelen in Haarlem na de aanslag op 30 januari aan de Versponckweg op een Duitse onderofficier Alois Bamberger. In totaal 112 inwoners uit Haarlem en Velsen zijn toen opgepakt en van hen zijn er 102 naar kamp Vught gebracht, terwijl op 2 februari 7 communisten en 3 joden (Barend Chapon, Herbert Otto Drilmsma en opperrabbijn Philip Frank) werden geëxecuteerd in de duinen bij het Kopje van Bloemendaal. Hun familieleden heeft men de volgende dag gearresteerd en die zijn via Westerbork ten slotte op 12 februari in Auschwitz vermoord. De 4 verzetsstrijders die bij een vuurgevecht Wehner doodschoten wisten in de verwarring te ontkomen zonder binnen te zijn geweest. De vergelding van de Sicherheitsdienst was gruwelijk. 31 eerder vastgezette Nederlanders zijn uit de

Kerstkaart die Jacoba van Tongeren kerst 1944 onder de leden van Groep 2000 heeft verspreid

gevangenis naar het Weteringplantsoen overgebracht en daar 12 maart standrechtelijk door Duitse soldaten gefusilleerd. Personen in de omgeving van het plein waren verplicht bij het schouwspel toe te kijken. Predikant en theoloog J.Koopmans is bovendien aan de overkant door een verdwaalde kogel getroffen en daaraan op 24 maart gestorven. Over deze fusillade op 12 maart schreef dichter Albert Helman het vers: *'Niemand sprak; geen kreet, geen kreunen, zelfs geen ademtocht, alleen 't bevel tot opmarcheren in een vreemde taal, nog harder dan de schoten, en wat tuimelende echo's langs de kade. (...)'* Op de fusilladeplaats is met steun van Heineken in 1954 het monument 'De gevallen hoornblazer' opgericht en op een plaquette zijn later de namen van de omgekomen personen toegevoegd. Jaarlijks vindt op 4 mei een herdenking plaats. Vanuit een schuilplaats, de blokpost onder de brug van het Weteringsplantsoen, heeft Jacoba de wacht gehouden tussen 9 en 13 maart 1945. Op 13 maart zijn de lijken bij het Weteringscircuit weggehaald. Korte tijd later is door twee mannen 's nachts een Nederlandse vlag op de plek gelegd waar vervolgens door voorbijgangers bloemen zijn achtergelaten, wat is vastgelegd door fotograaf Cas Oorthuys. Achteraf bleek dat de Duitsers de verstopte code op het binnengevallen adres niet hadden gevonden, evenmin als de oranje groepsbanden die al waren vervaardigd met het oog op de te verwachten bevrijding. Jacoba van Tongeren, die voor de oorlog al tuberculose heeft gehad waarvoor ze zeven jaren moest kuren,

De fusillade op het Weteringplantsoen heeft Jacoba van Tongeren geestelijk en lichamelijk geknakt. Op deze foto staat zij vooraan bij een naoorlogse kranslegging.

heeft zich in 5 oorlogsjaren als een sterke leider geprofileerd, maar was na alle uitputtende gebeurtenissen geestelijk en lichamelijk gebroken. De laatste jaren gekluisterd aan bed is zij op 15 september 1967 overleden en thans heeft zij met het verschenen boekwerk de eer gekregen die haar postuum toekomt. Afzonderlijke hoofdstukken zijn gewijd aan haar vader Hermannus van Tongeren en broer Herman van Tongeren, een ingenieur die met 2 personen een bureau en laboratorium begon met bij het uitbreken van de oorlog 40 personeelsleden en enige

tientallen patenten op zijn naam. Aan het eind van het boek zijn o.a. een lijst van gefusilleerden op 12 maart 1945, een ledenlijst Groep 2000 code op nummer en voorts enige tientallen beknopte biografieën met portretfoto's van Groep 2000-leden opgenomen. Het boek bevat talrijke illustraties, kost 27.95 euro en is uitgegeven door Aspekt. ISBN 9789461534835.

HERMAN VAN TONGEREN: uitvinder en ondernemen Gearresteerd als verzetsman en zonder proces in 1944 vermoord

Herman(nus) van Tongeren is op 6 oktober 1899 geboren in Kota Radja, Nederlands Indië, waar zijn vader drie jaar eerder als genieofficier van het KNIL was aangekomen. Wanneer het gezin in 1909 na terugkeer weer vertrekt naar Indië blijft de zoon achter bij zijn grootouders en doet hij op jonge leeftijd met enkele vriendjes natuur- en scheikundeproeven op een zolderkamer totdat zijn grootouders dat verbieden na een ongelukje. In 1917, 1 jaar nadat het gezin in Amsterdam is herenigd, gaat hij in Delft studeren voor werktuigkundig ingenieur. In die periode volgt hij weinig colleges, maar geeft er de voorkeur aan zijn kennis uit boeken te halen, en privé verzamelt hij een uitgebreide technische bibliotheek, maar heeft hij ook interesse voor geestelijke vraagstukken op de gebieden

ir. Herman van Tongeren op 40-jarige leeftijd

van astrologie, Rozekruisers, vrijmetselarij en soefisme.

Ontwikkeling van een cycloon (stofvanger) en andere uitvindingen.

Zijn tijd vooruit is student Herman van Tongeren bezorgd om de verontreiniging van het milieu en ontwikkelt hij in 1927 een apparaat waarmee vuil uit o.a. fabrieksschoorstenen en ketels op stoomschepen kan worden opgevangen. Deze uitvinding heeft hij al gedaan voordat hij afstudeert. Hij zet een bureau op voor Aerodynamica (stromingsleer), waarin hij verbeterde constructies ontwikkelt, publiceert in het vakblad 'De ingenieur' en buitenlandse tijdschriften, vraagt en ontvangt meer dan 50 octrooien en geeft licenties in binnen- en buitenland uit om deze stofvangers te vervaardigen. Pas in 1927 doet Herman kandidaatsexamen, maar al een jaar later behaalt hij met lof zijn ingenieursdiploma. Zijn belangrijkste uitvinding heeft hij dan al gedaan: de nog altijd de naar hem genoemde 'Van Tongeren cycloon'.

Na zijn huwelijk met Miek Boers gaat hij in 1930 wonen in een huis aan de Postlaan, waar zijn eerste proeven plaatsvinden in de badkamer en in een schuur. Het door hem gestarte ingenieursbureau 'Aerodyne' met 1 medewerker, breidt zich tot het uitbreken van de wereld oorlog uit tot 40 medewerkers. Uit herinneringen van oud-werknemers blijkt dat Van Tongeren niet slechts een talentvol uitvinder was maar ook een succesvol en op mensen gericht ondernemer. Zo voert hij al de vrije zaterdag in en mag het personeel vier weken vakantie per jaar opnemen. In 1934 verhuist hij naar een nieuw gebouwd dubbelpand in de Johannes Verhulstlaan, op nummer 32 woont het gezin en intern bereikbaar met een tussendeur is op nummer 34 het kantoor annex laboratorium gevestigd. Voor grote proeven heeft hij meer ruimte nodig en aan de overkant van de Zandvaart huurt hij aan de Kanaalweg een loods van zand- en grintfirma De Jong. In deze Proefstand, weekplaats en laboratorium, worden modellen op schaal van toekomstige constructies onderzocht. Van een oud-werknemer vernam

ik in 1972 dat dagelijks met een bootje documenten e.d. tussen kantoor en werkplaats via de Zandvaart werden vervoerd. De productie van (multi-)cyclonen geschiedde veelal door machinefabriek Stork in Hengelo. Aan architect van Bleijswijk Sombeek geeft hij opdracht naar zijn aanwijzingen een villa te bouwen aan de Groenendaalkade op nummer 20 waarheen hij in 1937 verhuist. Intussen reist hij voor zijn werk regelmatig naar Duitsland, de Verenigde Staten en zelfs Australië. Hij heeft met zijn ingenieursbureau grootse plannen maar het uitbreken van de oorlog in mei 1940 is spelbreker. Intussen zijn 5 kinderen geboren. Er komen geen gelden meer binnen van in het buitenland op basis van zijn door uitvindingen uitgegeven licenties.

Docufilm

Een speciale afdeling was 'Docufilm', waar proeven op foto- en filmgebied zijn gedaan en hij heeft plannen daarmee na de bevrijding verder te gaan. Helaas is al dat materiaal, inclusief door Van Tongeren gemaakte kleurenfoto's van wandelbos Groenendaal nadat het huis was gevorderd door de Duitsers vernietigd. De gezinsleden moesten hun huis verlaten en zijn opgevangen door enkele Heemstedse families, zoals Bosman en Verspoor. Van Tongeren heeft zich in 1942-1943 ook bezig gehouden met de ontwikkeling van auto's die reden op houtgasgeneratoren. Van de Ortskommandant in Haarlem wist hij een Wehrmachttruck en vrijgeleide te versieren die nodig waren voor zijn proeven. Die auto is door hem gebruikt voor verzetswerk zoals o.a. bij het vervoer van Joden, Russische vluchtelingen en Engelse piloten.

Opgepakt en zonder proces neergeschoten

De heer V.C. Klep onderzocht in 1995 de politiearchieven van Heemstede in relatie tot de arrestatie en dood van Van Tongeren en heeft zijn bevindingen met schaarse andere gegevens, die elkaar soms tegenspreken op papier gezet. Op 7 september 1944 vervoegden zich 's middags drie leden van de Feldgendarmeerie bij het huis aan de Herfstlaan, vergezeld van een politieagent van het Heemstedse corps. Men deed het voorkomen het pand te willen bezichtigen om het voor Duitse officieren te kunnen vorderen. Twee Duitsers gingen op zoek in het huis en troffen o.a. een radio, een

schrijfmachine, een stencilmachine en circa 300 exemplaren van het illegale blad 'de Patriot' aan evenals in de boekenkast een jubileumuitgave van het door de Duitsers verboden genootschap der vrijmetselarij. Dat was reden om de Sicherheitsdienst in Amsterdam telefonisch te waarschuwen die opmerkelijk snel ter plaatse was. Van Tongeren die op zijn werk gewaarschuwd was werd gewaarschuwd om naar huis te komen. De suggestie om onder te duiken deed hij van de hand omdat dan zijn vrouw die met de kinderen thuis vrij zeker zou worden meegenomen. Drie mannen van de Sicherheitsdienst hebben hem in een geblindeerde auto meegenomen om naar Haarlem of Amsterdam over te brengen. Ongeveer ter hoogte van het Huis met de Beelden aan de Wagenweg is hij uit de wagen gezet en neergeschoten met verwondingen aan nek en longen. Ir. Van Tongeren bleef zwaargewond achter en is in de vroege ochtend van 10 september door een voorbijfietsende Haarlemse politieman ontdekt en na tussenkomst van Bethesda of Uyt den Bosch opgenomen in het Sint Elisabeth Gasthuis aan de Gasthuissingel. Mevrouw Van Tongeren-Boers is gewaarschuwd en ondanks zijn verwondingen heeft hij nog met haar kunnen spreken en gezegd de SD'ers te hebben herkend. Na een verblijf van ruim 26 uur in het hospitaal is hij zaterdag 9 september in de vroege morgen overleden.

Arrestatie van Klaus Barbie in 1983

De Duitse SS'r Klaus Barbie was in 1941 de naaste medewerker van Wlily Lages in Amsterdam en verantwoordelijk voor het oppakken en uiteindelijk naar concentratiekamp Sachsenhausen sturen van Hermannus van Tongeren, grootmeester van de Nederlandse Order der Vrijmetselarij en vader van o.a. Jacoba en Herman van Tongeren. In de periode dat zijn vader in de Amsterdamse gevangenissen aan het Gartmanplantsoen verbleef heeft de zoon de Duitse Gestapoleden Barbie, Kempin en Kalb meermaals gezien om een permissie te verkrijgen zijn vader op te bezoeken. Toen de zoon in 1944 zelf werd gearresteerd en neergeschoten heeft hij vòòr zijn overlijden aan zijn vrouw gezegd dat het deze 3 waren die hem hadden meegenomen en op de Wagenweg neergeschoten. Klaus Barbie, die naar Zuid-Amerika was gevlucht, kon dankzij het speurwerk van Serge en Beate Klarsfeld in 1972 in Bolivia levend onder de naam Altmann worden ontmaskerd en in dat jaar gearresteerd, maar het zou nog tot 1983 duren voordat hij aan Frankrijk werd uitgeleverd, waar hij tussen 1942 en 1944 verantwoordelijk is geweest voor de dood van zeker 4.000 (vooral Joodse) Fransen en zelf de populaire verzetsman Jean Moulin zodanig eigenhandig martelde tot diens dood volgde. De bijnaam van Barbie was 'de beul van Lyon' en 'de slachter van Lyon'. In de vaderlandse pers werd Barbie in 1983 ook in verband gebracht met de dood van Herman van Tongeren jr. Dat is reden geweest voor een onderzoek door een landelijk officier van Justitie mr. Bril en dr. Barnouw van het NIOD. Barbie zelf wilde geen medewerking verlenen bij een verhoor en Kempin ontkende dat hijzelf en Barbie bij de arrestatie betrokken waren geweest. Uit archiverisch onderzoek kwam naar voren dat Barbie na zijn vertrek in 1942 naar Lyon niet meer in ons land is terug geweest, zoals in een rapport van 5 januari 1984 is vastgelegd.

Van Tongeren cyclonen nog wereldwijd vervaardigd

In 1948 is Herman van Tongeren op een door de gemeente Heemstede samengestelde erelijst vermeld en zijn naam gegraveerd met 45 andere oorlogsslachtoffers op een metalen namenplaat bij het bevrijdingsmonument van Mari Andriessen. In 1966 zijn bij de aanleg van een nieuw wijkje tussen de Van Merlenlaan en Provinciënlaan 6 straten vernoemd naar tussen 1940 en 1945 omgekomen verzetsmensen: Broeder Joseph, Denijs, De Tello, Van Wijk en Van Waas. Later is daar nog een Schoenmakerpad bijgekomen. Van Tongeren had, mede vanwege zijn modern ondernemerschap ook voor de hand gelegen, maar er moest een keuze gemaakt worden. Met meer dan 50 verleende octrooien in 13 landen + nog een tiental patenten die postuum zijn toegekend aan ingenieursbureau van Tongeren heeft hij als bedenker van technische vernieuwingen meer uitvindingen gedaan dan alle Heemstedenaren bij elkaar gedurende een halve eeuw. Toch is zijn naam als pionier op het gebied van aerodynamica en milieutechniek dankzij zijn uitvinding van een nieuwe cycloon of stofvanger in industriële kring geenszins vergeten. Na samenwerking in de jaren 40 fuseerde in 1991 de firma Kennemer met bureau van Tongeren uit Heemstede, sindsdien geheten: Van Tongeren Kennemer b.v., met de productie van Van Tongeren cyclonen en filters als kernactiviteiten en gevestigd in Beverwijk. Internationaal is de cyclonenproducent in Engeland geheten: Van Tongeren International Limited, gehuisvest in het 'Van Tongeren House' aan de High Street te Godalming (Surrey). Er wordt samengewerkt met Qualfab Engineering Cyclone Systems. Wereldwijd worden bovendien onder de naam Van Tongeren (multi-)cyclonen na meer dan 80 jaar in

Het graf van de familie Van Tongeren

een verbeterde vorm nog altijd geproduceerd en geplaatst in de petrochemische en voedingsmiddelen industrie in onder meer Spanje, Noorwegen de Verenigde Staten, Zuid-Korea en Zuid-Afrika. In 1992 ontving de historische vereniging van Heemstede van een oud-medewerker een email bord met opschrift 'Proefstand Aerodyne', een minuscule herinnering aan het door hem gestichte ingenieursbureau, dat in de bloei werd gebroken, omdat, als gevolg van oorlogsomstandigheden, het leven van de initiatiefnemer werd genomen. Herman van Tongeren is begraven op de Algemene begraafplaats in Heemstede. Op de internetsite *librarians* is een uitgebreidere versie met meer dan 50 illustraties gewijd aan ir. Herman van Tongeren, ingenieursbureau Aerodyne, en zijn uitvindingen te vinden.

54 HEEMSTEEDESE OORLOGSSLACHTOFFERS HERDACHT

In 1948 is door de gemeente Heemstede een erelijst van tijdens de oorlogsperiode omgekomen Heemstedenaren samengesteld. Deze bevatte 43 namen, die tevens zijn vermeld op een plaat bij het door beeldhouwer Mari Andriessen vervaardigde herdenkingsmonument: 'een vrouw die haar boeien slaakt'. Op de sokkel is bovendien de veelzeggende inscriptie gegraveerd: 1940-1945. Op een later tijdstip in hetzelfde jaar zijn nog de namen toegevoegd van C.Blaak en H.Loeb, waarmee het aantal op 45 kwam, allemaal van het mannelijk geslacht. Van 1970 tot 1975 is onder auspiciën van de historische vereniging een werkgroep bezig geweest met het verzamelen en beoordelen van gegevens, bestaande uit M.A.Bulte, V.C.Klep, C.C.Moors, H.J.A.Rosendaal, W.Verspoor en ondergetekende. Dat resulteerde in o.a. een boek dat in 1995 uitkwam onder de titel: 'Heemstede 1940-1945; een gemeente in bezettingstijd'. In 2005 verscheen een tweede druk met een wijziging ten aanzien van Engelandvaarder E.O.Moltzer, die bij de overvaart naar Engeland omkwam en omdat voor de eerder gepubliceerde mededeling 'dat hij mogelijk door verraad omkwam' achteraf onvoldoende bewijs bleek, is dit vermoeden in de herdruk geschrapt. De heer V.C.Klep die o.a. de politiearchieven 1939-1946 bestudeerde, publiceerde in kleine oplage een uittreksel van de dagrapporten gemeentepolitie Heemstede, evenals een 'Kroniek van 60 maanden bezetting in Heemstede', welke uitgave gratis is uitgereikt aan de leerlingen van de groepen zeven en acht van de 10 lokale basisscholen. In 1995 is voorts een lijst vervaardigd 'In memoriam 1950-1945', waarbij voor het eerst ook een overzicht is opgenomen van 140 omgekomen of vermiste Joodse burgers uit Heemstede - merendeels na 1933 uit Duitsland afkomstige gevluchte Joden - die bij het uitbreken van de oorlog 10 mei 1940 in Heemstede als inwoner stonden afgeschreven. Aan het verzoek van enkele plaatsgenoten die hun namen alsnog op een plaquette vermeld wilden zien is toen geen gevolg gegeven. Tien jaar later zal echter alsnog een Joods monument met namen van 162 slachtoffers worden onthuld, inclusief 21 personen van wie kon worden achterhaald dat zij in Heemstede waren ondergedoken en door verraad zijn opgepakt en in vernietigingskampen omgebracht. Van de personen die in 1945 bevrijd de concentratiekampen hebben overleefd zijn anno 2015 nog 2 personen in leven, namelijk Rudi en Eve Oppenheimer, destijds bewoners van de Joh. Vermeerstraat en die zich na de bevrijding met hun broer Paul, auteur van 'From Belsen to

Buckingham Palace' blijvend in Engeland hebben gevestigd. In deze en een vervolgbijdrage zullen 8 toegevoegde Heemstedse oorlogsslachtoffers beknopt worden beschreven. Daarbij komt nog de heer L.D.de Jong die Jacques Perklaan 5 woonde en in zijn geboorteplaats Groningen is ondergedoken, waar hij kort voor de bevrijding op 5 april 1945 door een foute politieman is doodgeschoten. Diens naam zal voorkomen op de lijst van het Joods monument.

W.J. Kenninck in uniform als wachtmeester

Wim Kenninck

Bij de inval van de Duitsers in ons land in mei 1940 zijn 9 militairen afkomstig uit Heemstede gesneuveld. Eén van hen is om onbekende redenen per abuis niet op de erelijst vermeld. Dat is Willem Johan (Wim) Kenninck, dienstplichtig wachtmeester der cavalerie. Hij sneuvelde op 14 mei 1940 bij Overschie. Kenninck woonde met zijn echtgenote op het adres Binnenweg 127, waar hij een winkel bezat in elektrische artikelen. Hij is begraven te Delft bij het militair monument Jaffa. Postuum is hem de Willemsorde 4^e klasse toegekend met de volgende motivering: *'Heeft zich in den strijd door het bedrijven van uitstekende daden van moed, beleid en trouw onderscheiden door op 14 mei 1940 toen de Commandant der 1ste divisie zich nabij Overschie met hem naar de voorste strijdende afdelingen begaf, vrijwillig aan de aanval van de voorste sectie infanterie deel te nemen en door zijn voorbeeld de voorwaartse beweging in dienst te houden, waarbij hij is gesneuveld.'*

Hans Bierhuys

Johannes (Hans) Bierhuys is in 1918 in Batavia geboren en 30 september 1941 op de Waalsdorpervlakte doodgeschoten. Na de lagere school keerde hij terug naar Nederland om in Haarlem de Middelbare Technische School te volgen.

Hans Bierhuys woonde vanaf 11 mei 1941 op het adres Borneostraat 56. Hij maakte als informant deel uit van de verzetsgroep rond Broeder Joseph, ook aangeduid met de naam ECH3, genoemd naar een Philips radiobuis met deze typeaanduiding. Door dr. Lou de Jong beschreven als de eerste verzetsgroep in ons land, die zich bezighield met het heimelijk doorzenden van berichten naar Engeland. Van de meer dan 20 leden die de groep omvatte hebben er niet minder dan 8 de oorlog niet overleefd. Te weten: Broeder Joseph [= Johannes Klingen], Henk Schoenmaker, Hans Bierhuys, Bernardus Zegger, Jan Oom, G. C. Schuijlenburg, Cees van Lent en J. G. Tillema (oud-gemeentesecretaris van Bennebroek). Bovendien is Henk Klaver kort na de bevrijding als gevolg van doorstane ontberingen in 1946 te Davos gestorven. Ir. Anton van der Waals heeft zich als medewerker van de verzetsgroep aangemeld om vervolgens voor een forse beloning als V-man van de SD verraad te plegen, een methode die hij tot 1945 onder diverse schuilnamen nog talrijke malen elders in het land heeft herhaald en tientallen verzetsstrijders door de SD zijn gearresteerd en omgebracht. In 1948 is Van der Waals hierom ter dood veroordeeld, welk vonnis begin 1950 plaatsvond. Bierhuys probeerde in de nacht van 20 op 21 april met andere verzetsmensen sabotage te plegen op een Duitse trein. Dat leidde tot een schietpartij op het nabijgelegen Prinsen Bolwerk. Bierhuys schoot een Duitse spoorwegman neer, die overigens overleefde. Twee weken later is Bierhuys op 11 mei, opgespoord door Anton van der Waals, in Rotterdam door de SD gearresteerd en ruim 3 maanden later in de duinen van Scheveningen gefusilleerd.

Hans Bierhuys, 1918-1941)

J.L.Leuven

Jan Leuven, geboren 28 december 1921, was een zoon van bloemisterijknecht J. Leuven, woonachtig in de Eikenlaan. Hij is in 1941 verplicht te werk gesteld in de BMW-fabrieken van Basdorf bij Berlijn. Van hem is bekend dat hij principieel niet op zondag wilde werken. Eind 1942 is Leuven als gevolg van vergiftiging overleden. Na de bevrijding is hij op verzoek van de familie herbegraven op de r.k. begraafplaats Berkenrode in Heemstede.

L.B. Verdoorn (1910-1943)

In Beverwijk woonde een zekere H.van den Bergh, die een fanatiek contoleur van persoonsbewijzen in treinen moet zijn geweest en reizigers van wie de papieren niet in orde waren of verdacht leken liet oppakken. Het verzet was van mening, dat ter voorkoming van nog meer slachtoffers voornoemde persoon diende te worden gedood. Dat gebeurde door Jan Bonekamp, de vriend in het

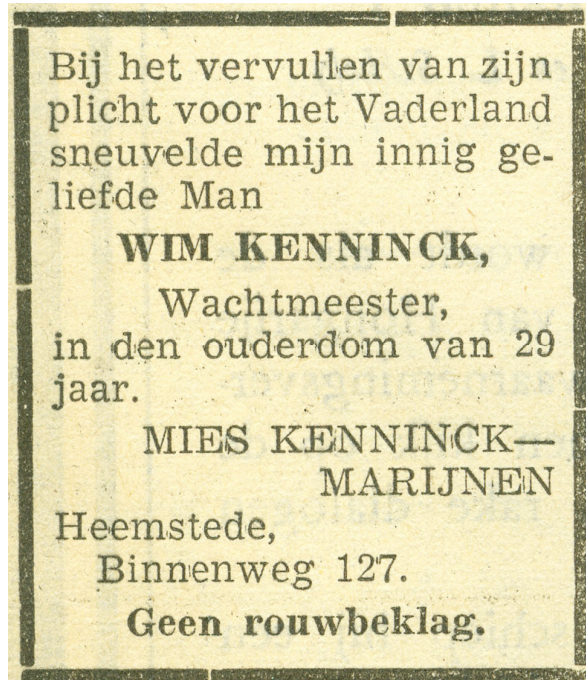

L.B. Verdoorn (1910-1943)

verzet van Hannie Schaft. SS Obergruppenführer Hanns Rauter en Willy Lages, chef van de SD in Amsterdam, waren van mening dat terreur met terreur moest worden vergolden. Met dit doel werd de Silbertanne-organisatie ingeschakeld, bestaande uit Nederlandse SS'ers (veelal in politiedienst en oostfrontveteranen). Op 1 december 1943 zijn de directeur G. Paauw en boekhouder L. B. Verdoorn van het arbeidsbureau te Beverwijk op de Zeeweg door een ondergeschikte medewerker van de arbeidsbeurs neergeschoten. Allebei waren ze woonachtig in Heemstede, Paauw in Jozef Israëlsplein 17, tijdens de oorlog Reydonplein genoemd, en Leendert Bastiaan Verdoorn op het adres Rijnstraat 3. Eerstgenoemde raakte gewond en overleefde de moordaanslag, terwijl L. B. Verdoorn drie dagen later overleed aan zijn verwondingen in het Rode Kruis-ziekenhuis. Het stoffelijk overschot is op 8 december 1943 onder grote belangstelling ter aarde besteld op de Algemene Begraafplaats aan de Kleverweg te Haarlem. De dader, een SS'er en lid van het beruchte Feldmeyer-kommando, bekende na de bevrijding nog diverse andere moorden en is in 1949 door de rechtbank

ter dood veroordeeld. Dat werd omgezet in levenslang en in 1952 is hij na een ontsnapping uit de koepelgevangenis te Breda naar West-Duitsland gevlucht, in welk land hij van alle rechtsvervolging werd ontslagen.

In de volgende aflevering komen de gerehabiliteerde Jan Oom en 3 overledenen in kamp Rees naar aanleiding van de 'Sinterklaas'-razzia 1944 ter sprake, onder wie de eveneens gerehabiliteerde G. P. van der Eem.

Uit de Telegraaf van 21 mei 1940

ORLOGSSLACHTOFFERS HEEMSTEDE

Op een nieuwe plaquette aan de voet van het oorlogs- ofwel bevrijdingsmonument aan de Vrijheidsdreef bij Groenendaal worden 8 namen toegevoegd van oorlogsslachtoffers die op de erelijst van 1948 ontbraken, namelijk H. Bierhuys, W. J. Kenninck, L.P. Verdoorn, J. L. Leuven – beschreven in mijn vorige bijdrage en voorts: J. Oom, P.J. Kuijper, R.H. Meijer en G.P. van der Eem, die in dit artikel beknopt worden beschreven

Jan Oom: na jeugdzonde, in het verzet, een lijdensweg tot zijn dood als bevrijding

Jan Oom is op 14 januari 1920 in Heemstede geboren en was leerling van de Voorweg- en nieuwe

De laatste opname, een pasfoto van Jan Oom uit 1940

Dreefschool. Zijn vader, Jan Oom sr., werkte als opzichter bij het gemeentelijk gasbedrijf en fungeerde tevens als brandmeester, met zijn gezin woonachtig op het adres Wilhelminaplein 6. Na onderdeel te zijn geworden van Aziatisch restaurant Pandahof niet meer met een eigen voordeur. Telegraaf-journalist Dick van den Hoorn, die destijds in Haarlem woonde, zat in de jaren voor de oorlog met Jan Oom op een opleidingsinstituut voor marconisten (radiotelegrafisten) van Radio Holland in Amsterdam. Daarna heeft hij niets meer van zijn vriend vernomen en na zijn pensionering bij de krant is Van den Hoorn een onderzoek begonnen naar het wel maar voornamelijk wee van Jan Oom. Diens ouders hebben pas in 1949 met zekerheid vernomen dat hun zoon in 1944 in concentratiekamp Bergen-Belsen was overleden. In 2001 kwam het boek 'Uitgewist; hoe Jan Oom verdween in "Nacht und Nebel"' uit, waarvan in 2002 een

tweede, uitgebreide druk uitkwam. Omdat Jan Oom in de zomer van 1940 naar München was afgereisd voor een spoedopleiding in de radiotelegrafie bij een nieuw te vormen SS-eenheid, en zijn verdere levensloop onbekend bleef, heeft men destijds zijn naam niet opgenomen in het register van de oorlogsgravenstichting. Uit onderzoek van Van den Hoorn in archieven ter plaatste en uit gesprekken met personen die Jan Oom hebben meegemaakt, blijkt dat hij na het intermezzo in Beieren, in het verzet is gegaan. In 1941 werkte hij via Kees van Lent mee met broeder Jozef, een fanatiek radiozendamateer. In tegenstelling tot de meeste andere leden van de opgerolde verzetsgroep, is hij toen niet gearresteerd. In september 1941 dook Jan Oom op in Parijs en tot zijn arrestatie in juni 1943 door de Duitse justitie heeft hij meegeholpen aan een vluchtroute, een zogenaamde 'escape line' voor gevluchte joden, gestrande geallieerde vliegers e.d. van Parijs via Perpignan en de Pyreneeën naar Spanje. Uit onderzoek is gebleken dat hotel Cr a in de Rue Pigalle een broeinest van Hollands verzet is geweest. De door de SD aangehouden Nederlanders zijn dankzij interventie van generaal Christiansen in 1943 weer vrijgelaten, echter met uitzondering van Jan Oom. Zoals hij ook al in Heemstede een 'Einzelg nger' was, heeft Oom in Frankrijk voornamelijk op eigen gelegenheid geopereerd, ook al had hij incidenteel contacten met de organisatie 'Dutch Paris' onder leiding van de in Frankrijk wonende Nederlander Johan Hendrik, later Johan Weidner. Jan Oom werd na zijn arrestatie verhoord en heeft een half jaar vastgezeten voordat hij januari 1944 naar het Wehrmacht gevangenenkamp, een 'Durchgangslager' bij Compi gne is overgebracht. Twee weken later is hij, gerubriceerd als 'politiek gevangene', getransporteerd naar concentratiekamp Buchenwald bij Weimar in Th ringen. Nog geen maand later is Oom op transport gesteld naar het ondergrondse kamp Dora, waar vooral gevangen genomen Russen onder dwang voor de Duitse oorlogsindustrie o.a. aan de bouw van raketten werkten. Jan Oom liep hier in een omgeving van stof en gruis een longziekte op. Ongeschikt om te werken is hij 27 maart 1944 voor dodentransport naar Bergen-Belsen afgevoerd, waar hij doodziek aankwam, geen medische hulp ontving en 6 april is overleden, kort voor de bevrijding door Engelse troepen. Op 15 oktober 1947 is Jan Oom als vermist beschouwd en werd hij uit het bevolkingsregister in Heemstede uitgeschreven, als zijnde 'VOW', een

afkorting van: Vertrokken naar Onbekende Woonplaats. In 1948 werd via het Rode Kruis bekend dat Jan Oom in Buchenwald en Dachau was gesignaleerd en vermoedelijk niet meer in leven. Pas eind 1949 kregen zijn ouders in Heemstede definitief bericht dat hun zoon op 6 april 1944 in Bergen-Belsen was overleden [gemeente Heemstede, overlijdensakte nr. 244, 1950] en lieten zij na zes jaar van onzekerheid een overlijdensbericht plaatsen in het Haarlems Dagblad.

De Sinterklaas-razzia en 'de hel van Rees'

In het kader van de 'Arbeitseinsatz' hebben een paar honderd mannen uit deze regio, aanvankelijk vrijwillig maar al spoedig verplicht in Duitsland moeten werken. In het najaar van 1944 kreeg de dwangarbeid een grimmig karakter. Op 6 december zijn tijdens een grote razzia vele honderden mannen uit Haarlem en omgeving uit hun huizen gehaald of op straat opgepakt. Het begon allemaal met een oproep, gericht aan de bewoners van Haarlem, Heemstede en Bloemendaal, waarin mannen van 17 tot 40 jaar werden gesommeerd gereed te staan. Na huiszoekingen en het lukraak oppakken op straat, brachten de Duitsers hen, soms na uren wachten op straat, in rijen naar het station Haarlem. Andreas Weijers, een 17-jarige metselaar uit de Eikenlaan, is ook opgepakt. Hij vertelde: *"Op 6 december 1944 's morgens circa 8.00 uur fietste ik op de Heemsteedse Dreef ter hoogte van de Adriaan Pauwlaan. Daar ter plaatse hadden de Duitsers dekkingsgaten aangelegd met behulp*

van onder andere opgestapelde graszoden. Een daarvan was zo groot dat door er mijns inziens een vrachtauto in onder gebracht zou kunnen worden. Plotseling werd ik door de Duitsers aangehouden en ondergebracht in zo'n graszodenbunker, waarin op dat moment ongeveer veertig mannen verzameld waren. Mijn vader, die even later langs kwam, schrok erg en zei tegen de Duitsers, dat ik maar 17 jaar oud was. De Duitsers blaften hem af en zeiden: "Niets mee te maken, wegwezen en anders schieten we je kapot". Uit Heemstede zijn minstens 35 personen weggehaald." De 17-jarige **Piet Lokman** uit de Frans Schubertlaan probeerde tijdens de razzia van 6 december aan de Duitsers te ontkomen door met een bootje naar de overkant van het Spaarne te varen. De Duitsers hadden een uitkijkpost op het terras van het zogenaamde spookhuis en schoten. Door passanten is hij naar het huis van dokter Mauve in de Pieter de Hoogstraat overgebracht, waar hij mede ten gevolge van zwaar bloedverlies om circa 14.00 uur is overleden, wat in de omgeving grote indruk maakte. De meeste opgepakte mannen in o.a. Rotterdam, Delft evenals Haarlem en omgeving zijn op de trein gezet naar kamp Rees, Kreis Kleef. Sommigen wisten onderweg te ontsnappen door met gevaar voor eigen leven uit de trein te springen. In Duitsland aangekomen werd men door geallieerde vliegtuigen beschoten. De werkomstandigheden in Rees waren zo slecht - men sprak van arbeidskamp maar concentratiekamp ('de hel van Rees') was een betere benaming - dat tussen de 250 en 320 geïnterneerden zijn omgekomen. Over Rees zijn intussen verscheidene publicaties verschenen. Het meest uitvoerig is de Haarlemse journalist Dick Verkijk in zijn boek 'De Sinterklaasrazzia van 1944' (2004, uitgeverij Aspekt). Op zijn initiatief is na de presentatie van het boek zonder toestemming van de Nederlandse Spoorwegen een plaquette in de stationshal van Haarlem aangebracht in herinnering aan de slachtoffers van Rees die vanaf het station in 1944 zijn gedeporteerd. De volgende drie personen uit Heemstede zijn in Rees of omgeving omgekomen: 1) **Petrus Johannes Kuiper**, geboren op 8 april 1909 in Haarlem. Opgepakt bij razzia van 6 december in Heemstede. Overleden op 12 maart 1945 te Gendringen en daar begraven op de r.k. begraafplaats; 2) **Roelof Hendrikus Meijer**, op 9 juli 1908 geboren in Vlagtwedde. Hij was schilder van beroep en woonde op het moment van arrestatie in de Pieter de Hoogstraat. Overleden op 26 januari 1945 en begraven op het Nederlands ereveld te Düsseldorf-Oberbilk;

Na zes jaren van onzekerheid bereikte ons heden het onstellende bericht, door het Informatiebureau van het Ned. Rode Kruis, dat onze enige zoon

JAN OOM

geboren 14 Januari 1920
is overleden op 6 April
1944 in het concentratie-
kamp Bergen-Belsen.

Zijn bedroefde ouders

J. Oom Sr.

Heemstede,
Wilhelminaplein 6.

Rouwadvertentie geplaatst door de
ouders van Jan Oom uit Haarlems
Dagblad van 5 januari 1949

Geer van der Eem (1914-1945)

3) **Gerardus Petrus van der Eem**, geboren op 21 april 1914, woonde tijdens de razzia van 1944 aan de Drieherenlaan 18. Overleden in Bienen, Landkreis Rees, 29 januari 1945. Begraven op het katholieke kerkhof te Bienen. Verward met een naamgenoot die 'politiek onbetrouwbaar' was is hij na de oorlog niet erkend als oorlogsslachtoffer en vond in 1955 geen herbegrafenis plaats op een ereveld, noch vermelding op het Nederlands eremonument in Düsseldorf. Een neef, de heer Ton van der Eem is enkele jaren met onderzoek bezig geweest met als uiteindelijk resultaat een schrijven van 19 november 2007 waarin het bericht van politieke onbetrouwbaarheid uit 1951 van de toenmalige Minister van Justitie is ingetrokken *'en oom Geer, bijna 63 jaar na zijn overlijden alsnog recht is gedaan.'* De naam G.P. van der Eem is nu opgenomen in het slachtofferregister van de Oorlogsgravenstichting. Zijn graf bleek niet meer te achterhalen, maar de naam van G.P. van der Eem is intussen wèl op het monument van het ereveld in Düsseldorf toegevoegd, en nu eveneens op de namenlijst van oorlogsslachtoffers op het bevrijdingsmonument in Heemstede.

Opgepakte Kennemers op weg naar het station richting kamp Rees en omgeving

EEN HEEMSTEEDS JOODS MONUMENT MET DE NAMEN VAN 162 SLACHTOFFERS

Kunstschilderes Elisabeth Helena Goudekete werkte in de Molenlaan

Portretfoto van Helena Elisabeth Goudekete

In 1948 is een bevrijdingsmonument aan de Vrijheidsdreef in Heemstede onthuld, bedoeld voor lokale slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Op een plaquette zijn toen de namen van 45 personen vermeld, nu met enkele toevoegingen uitgebreid tot 54. In 1995 is voor de eerste maal een in memoriam-lijst samengesteld met de namen van 141 omgekomen of vermiste Joodse burgers uit Heemstede, die bij het uitbreken van WO II in het bevolkingsregister van Heemstede stonden ingeschreven. De meesten zijn na de nazi-maatregelen in Duitsland na 1933 naar ons land uitgeweken. Vooral na de Duitse inval in Tsjecho-Slowakije en de 'Kristallnacht' van 9 op 10 november 1938 deed de vluchtelingenstroom toenemen. Alleen al in 1939 zijn 140 Joden uit Duitsland en omliggende landen geregistreerd en bij het uitbreken van WOII stonden officieel 371 Joodse personen in Heemstede ingeschreven. Al voor eind juni van dat jaar werd door de bezetters een maatregel genomen dat Joden de kuststreek moesten verlaten en 122 van hen zijn toen naar het Gooi of Amsterdam verhuisd. Drastische

nieuwe maatregelen volgden. Heemstede werd tot Spergebied verklaard en in 1942, begin 1943 vertrokken nog eens 140 Joden, veelal naar Amsterdam. Op 28 augustus 1942 rapporteerde de intussen aangetreden NSB-burgemeester aan zijn superieuren dat Heemstede 'jodenvrij' was. Een aantal was hier of elders in het land ondergedoken. Helaas zijn enige tientallen door verraad alsnog opgepakt, waarbij de Duitsgezinde korpschef, zoals eerder in Amsterdam en Hilversum, vaak niet zachtzinnig te werk ging. Van 21 om die reden omgekomen personen kon via archieven en publicaties de naam alsnog worden achterhaald en ook hun namen zijn nu vastgelegd.

Stenen namenmonument

De omgekomen slachtoffers krijgen thans ook een naam op een speciaal Joods monument, getiteld 'het Boek der Namen ofwel 'Sefer HaSjemor'-. Bij verder onderzoek zijn de namen bekend geworden van een twintigtal in Heemstede ondergedoken Joden die hier zijn opgepakt en via Amsterdam en Westerbork naar concentratiekampen overgebracht en daar vermoord. Merendeels in Auschwitz en Sobibor. Het totale aantal komt daarbij op 162, namelijk 83 mannen en 79 vrouwen, in leeftijd variërend van 2 tot 81 jaar. Daaronder 21 jongeren, beneden de 18 jaar. Uit 8 Joodse families hebben vier gezinsleden de oorlog niet overleefd. Patrick van der Vegt ontwierp het monument, zoals in 2012 ook in Haarlem, terwijl steenhouwer Tetterode-Natuursteen in Amsterdam-Duivendrecht voor de realisering zorgde. Van de uit Heemstede afkomstige Joden die de kampen hebben overleefd, zijn er voor zover bekend op dit moment nog 2 in leven, een broer en zus Oppenheimer, die in de Johannes Vermeerstraat woonden en zich na de bevrijding in Engeland hebben gevestigd. Ook Leesha Rose (Liesje Roos, 93), schrijfster van het boek 'De tulpen zijn rood' die tijdens de oorlogsperiode verzetsdaden pleegde, leeft nog en woont na Canada tegenwoordig in Jeruzalem waar zij in 2013 door plaatsgenoot Harald van Perlstein is bezocht.

Dankbare overlevenden

Na de oorlog zijn zo'n 140 ondergedoken of uit de kampen bevrijde Joden behouden teruggekeerd. Eén van hen, J. van Beem, nam na ruggespraak het initiatief tot plaatsing van een advertentie in de regionale pers met de volgende tekst: *'In overleg met vele andere lotgenoten stel ik er prijs op, ook namens hen, de Heemsteedsche bevolking in de zoo moeilijke jaren van Jodenvervolging op ondubbelzinnige wijze en in allerlei duik-mogelijkheden, het opbergen van goederen, maar er werden ook levensmiddelen en brandstof verstrekt aan geheele gezinnen, zodat inderdaad mag worden gezegd, dat wij ons leven te danken hebben aan de hulp, welke ook in geestelijk opzicht haar werking had, die niet te vergeten is, en niet vergeten zal worden.'*

Over het lot van een aantal omgebrachte personen, zoals de familie Mogendorff, heb ik in het verleden geschreven. In deze bijdrage beperk ik mij tot een talentvol kunstschilderes Helena Elisabeth Goudekiet, behorend tot de 'Jonge Amsterdamse Joffers', die zoals veel van haar familieleden in Sobibor het leven liet.

HELENA ELIZABETH GOUDEKET

Elisabeth Helena Goudekiet is 10 januari 1910 in Amsterdam geboren als dochter van advocaat mr. dr. Isaäk Goudekiet en concertpianiste Catharina Goudekiet-Sprekmeester, alledrie op 9 april 1943 in Sobibor vermoord. Het gezin Goudekiet woonde in Amsterdam op het adres Nicolaas Witsenkade 5. In 1936 is Helena, thuis ook Lenie geheten, in het huwelijk getreden en vier jaar later gescheiden. Kort daarna is zij op 9 juni 1940 in Heemstede komen wonen bij haar oudere zuster Rebecca Bloeme Goudekiet (getrouwd met Von Hartsvelt Müller) op het adres Molenlaan 3 waar de garage als atelier voor haar is ingericht. Daar schilderde Helena onder andere haar zus en het zoontje Peter. De zus Rebecca overleefde de oorlog door in 1944 in Amsterdam onder te

Helena Goudekiet in haar atelier aan de Molenlaan

duiken, haar man was actief in het studentenverzet en hun zoon Peter is ondergedoken bij de familie Kat aan de Zomerlaan. Ook een andere zuster van Helena Elisabeth, Florence Gezag-Goudekete, die beeldhouwster was, is omgebracht evenals de zoon Koenraad Huib Gezag (slechts 1 jaar geworden), beiden ook in Sobibor. Op 19 juni 1941 is de kunstschilderes Helena Elisabeth naar Amsterdam teruggekeerd. Zij had haar kunstzinnige opleiding genoten aan het Instituut voor Kunstnijverheid te Amsterdam en aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Den Haag en kreeg teken- en schilderlessen van Johannes Hendricus Jurrens en Hendrik Jan Wolter. In de hoofdstad sloot zij zich aan bij de Vereniging Sint Lucas, later in Haarlem bij het genootschap 'Kunst Zij Ons Doel'. Haar stijl was naturalistisch-impressionistisch en zij liet zich inspireren door schildersgroep de Amsterdamse Joffers. Zelf wordt zij gerekend tot de zogeheten 'Jonge Amsterdamse Joffers'. In 1937 is haar werk bekroond met de Willink van Collenprijs. Haar favoriete thema's waren figuurvoorstellingen, portretten, stadsgezichten en stilleven. Ten gevolge van de nazi-maatregelen is aan haar artistieke werk abrupt een einde gemaakt. Van haar bevindt zich behalve in particulier bezit het meeste werk in het Joods Historisch Museum en tekeningen in het Stadsarchief Amsterdam. In 1983 is haar werk tentoongesteld in Buiksloterbanne met haar neef Peter von Hartsveld Müller (keramiek) en in 1995 in Amsterdam.

Schilderij van Helena Goudekete met afbeelding van haar oudere zuster Rebecca Bloeme von Hartsveld Muller en zoontje Peter, beiden lezend in een boek.

Joods monument onthuld, een plek om te herdenken

Heemstede - Jaren heeft de voorbereiding gekost. Afgelopen maandag, op 4 mei, werd het monument onthuld ter nagedachtenis aan alle Heemstedse Joden die niet konden ontkomen aan de verschrikkingen van de bezetter en het leven lieten. In Heemstede woonden rond het uitbreken van de oorlog 343 joodse mensen. Van hen zijn 141 omgekomen en nog eens 21 die van elders ondergedoken zaten in Heemstede.

Het jongste kind dat niet terugkeerde uit Duitsland was 3 jaar de oudste mens was 87 jaar. Cijfers om bij stil te staan. Negen-tien kinderen onder de 12 jaar overleefden de kampen niet. Meestal samen met hun ouders. Het joodse geloof hecht grote waarde aan het begraven van overledenen. Iedereen weet wat er in de kampen gebeurde, niemand kreeg een graf. Stichting Joods monument Heemstede

heeft na vele vergaderingen, het doorlopen van archieven en het werven van fondsen een monument ter herdenking laten vervaardigen. Dit staat nu naast het beeld op de Vrijheidsdreef.

Het is een marmeren boek dat ligt opengeslagen. Alle namen van de 162 omgekomen Heemstedse Joden staan in steen gegraveerd. Voor de nabestaanden na 70 jaar eindelijk een plek om te herdenken. Een terecht initiatief om naast de gevallen militairen en verzetstrijders ook de ons ontvallen joodse inwoners blijvend te kunnen herdenken. Honderden inwoners en vertegenwoordigers van organisaties waren bij de onthulling op 4 mei aanwezig. Toespraken van de burgemeester, Rabbijn Spiro en een afgevaardigde van de ambassade van Israël voerden het woord. Zij mochten ook het monument onthullen, ontworpen door Patrick van der Vegt. Uit twee ontwerpen werd geko-

zen voor 'Het boek van de namen- Sefer HaSjemot'. Door nabestaanden werden alle namen die op het monument staan opgenoemd. Ter afsluiting legden de aanwezigen kleine steentjes, volgens joods gebruik, op en naast het monument.

Heemstede is een prachtige gedenkplaats rijker. Het geeft de nabestaanden het gevoel dat hun dierbaren, naast erkenning, nu een laatste plek hebben gevonden.

Eric van Westerloo.